

Світлій пам'яті Віктора Алімовича Онищенка
(25.05.1965 – 25.04.2023)

In memory of Viktor A. Onyshchenko
(25.05.1965 – 25.04.2023)

Несподівано у розквіті сил і творчих можливостей пішов з життя відомий науковець, доктор біологічних наук Віктор Алімович Онищенко, який своєю творчою працею і думками був нерозривно пов'язаний із геоботанікою та охороною природи в Україні.

Віктор Онищенко народився 25 травня 1965 року в м. Ратне Волинської обл. у родині вчителів, які працювали у навчальних медичних закладах Волині. У 1982 році Віктор успішно закінчив загальноосвітню школу №3 у м. Ковель Волинської області і після того протягом 1982–1989 рр. навчався на біологічному факультеті

Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Він спеціалізувався за фахом як молекулярний біолог та отримав за дипломом кваліфікацію біолога і викладача. Навчаючись в університеті, Віктор зустрів свою долю — Інессу Скрипкіну, з якою одружився в 1990 р., після свого повернення зі служби в армії (1984–1986 рр.) та завершення навчання в університеті. Нині Інесса Яківна — відома українська дослідниця, яка завідує лабораторією біосинтезу нуклеїнових кислот в Інституті молекулярної біології і генетики

НАН України. Незважаючи на обрану ще на початку навчання експериментально-біологічну спеціалізацію, Віктор завжди безпосередньо цікавився живою природою, добре знав птахів і рослини, щиро ділився знаннями з друзями. Свою любов до природи Віктор передав і своїй доньці Катерині, ставши її першим науковим наставником.

З 1989 р. Віктор Алімович розпочав свою трудову діяльність з посади інженера в лабораторії молекулярної біології рослин (відділ клітинної біології та генної інженерії) Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН України, надзвичайно популярного та важливого наукового напрямку, започаткованого в Інституті академіками К.М. Ситником та Ю.Ю. Глебою.

Неочікуваний поворот долі в 1994 р. звів Віктора Алімовича з Тетяною Леонідівною Андрієнко, яка переконала його змінити напрям наукових досліджень, перекваліфікувавшись на ботаніка і фітосозолога. Саме в цих напрямках він досяг найвагоміших успіхів як дослідник. З травня 1994 р. він працював на посадах інженера та інженера 1-ї категорії тодішньої міжвідомчої лабораторії наукових основ заповідної справи, з листопада 1994 до 1998 рр. — на посаді провідного інженера. Займав посади молодшого наукового співробітника (1998–2001 рр.), наукового співробітника (2001–2004 рр.), старшого наукового співробітника цієї лабораторії (2004–2011 рр.), старшого наукового співробітника відділу систематики і флористики судинних рослин та лабораторії охорони фіторізноманіття (з 2011 р.). Протягом 2014–2022 рр. працював провідним науковим співробітником лабораторії охорони фіторізноманіття та рослинних ресурсів Інституту ботаніки, а в останній рік життя — її керівником.

З 1995 до 1999 рр. Віктор Алімович навчався в аспірантурі Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, яку успішно закінчив, захистивши кандидатську дисертацію на тему «Рослинність природного заповідника "Медобори"». Науковими здобутками цієї роботи є те, що було встановлено синтаксономічний склад рослинності заповідника за флористичною класифікацією; описано дві нові для науки асоціації лісової рослинності. Вченим обґрунтовано поняття созологічного пріоритету, яке означає той природний об'єкт або процес, охорона якого визнається основним завданням

на конкретній ділянці природно-заповідної території, і на охорону якого мають бути спрямовані першочергові регуляційні втручання. Під час написання дисертації Віктор Алімович створив нову комп'ютерну програму для роботи з геоботанічними описами, особливостями якої є можливість зберігати окремо декілька описів однієї ділянки, розвинена система фільтрів, яка дозволяє відбирати дані на основі комплексу ознак, зокрема, відбирати описи на основі їхнього видового складу.

У практичному відношенні Віктор Алімович розробив пропозиції щодо диференціації режиму природного заповідника "Медобори", в яких обґрунтовано припинення втручання на більшій частині території заповідника та проведення регуляційних заходів на окремих особливо цінних ділянках; ці пропозиції були схвалені та прийняті за основу природоохоронного режиму заповідника.

Віктору Алімовичу як особистості та вченому були властиві відповідальність, присипливість, порядність, виваженість у поглядах, безкомпромісність, бажання досягти істини у власних дослідженнях. Ці якості в ньому виховала, зокрема, і проф. Т.Л. Андрієнко, яка була науковим керівником його кандидатської та консультантом докторської дисертацій. Віктор Алімович став по суті "правою рукою" Тетяни Леонідівни в лабораторії наукових основ заповідної справи, тієї наукової одиниці, яка виконувала важливу роль у геоботанічних і созологічних дослідженнях в Україні. Вчений став прикладом для молодих аспірантів та співробітників лабораторії, часто саме до нього першого вони звертались за консультаціями.

Основним напрямом досліджень В.А. Онищенко була синтаксономія рослинності, яка за часів його навчання в аспірантурі стрімко розвивалась в Україні. Маючи здібності до точних наук та інформатики, в них він вбачав потужні перспективи досліджень. Щоб якнайкраще опанувати метод Ж. Браун-Бланке, проф. Т.Л. Андрієнко допомогла Віктору Алімовичу пройти стажування у відомого фітоценолога проф. Бориса Міркіна. Після успішного захисту та низки стажувань авторитет Віктора Алімовича як вченого значно зріс. Саме тоді він починає співпрацювати із зарубіжними фахівцями, зокрема з проф. Г. Діршке (Університет Георга-Августа, м. Гьотінген, Німеччина).

Наполеглива праця Віктора Алімовича в численних експедиціях, значний обсяг зібраного матеріалу та його ретельна обробка стали основою для написання наукових публікацій та його докторської дисертації під назвою "Ліси порядку *Fagetalia sylvaticae* Pawł. 1928 в Україні", яку він захистив у 2013 р. У ній була розроблена класифікаційна схема лісів порядку *Fagetalia sylvaticae* всієї території України, яка включає 24 нових для науки синтаксони; вперше для території України наведено 9 асоціацій; здійснена кількісна оцінка географічної та екологічної диференціації угруповань порядку *Fagetalia sylvaticae* по всьому його ареалу. Віктор Алімович розробив метод корекції даних про співвідношення кількості родин, родів і видів у флористичних списках, який дозволяє порівнювати різні за розміром списки. Результати такої роботи були використані в природоохоронній галузі, а саме: для створення перших в Україні "Важливих ботанічних територій", підготовки наукових обґрунтувань створення національних природних парків "Голосіївський", "Чивчино-Гринявські гори", "Цуманська пуща" і українсько-румунського біосферного резервату "Мармароські та Чивчино-Гринявські гори", для проектування Екологічної мережі України (зокрема Поліського та Дніпровського коридорів), підготовки обґрунтувань щодо створення об'єктів Смарагдової мережі на території України. Раніше основні положення дисертації В.А. Онищенко видав у вигляді окремої монографії англійською мовою (Onyshchenko V.A. Forests of order *Fagetalia sylvaticae* in Ukraine. Kyiv: Alterpress, 2009. 212 pp.), в якій узагальнив наявні дані та свої оригінальні дослідження з цього питання.

До кола наукових інтересів Віктора Алімовича належали дослідження лісової рослинності та біотопів (класифікація, поширення, охорона), створення і функціонування територій природно-заповідного фонду України, Смарагдової мережі, Важливих ботанічних територій. Під керівництвом Т.Л. Андрієнко він розробляв систему категорій природно-заповідного фонду України та питання її оптимізації. Останнім часом Віктор Алімович працював над важливою проблемою синантропізації рослинного покриву України, зокрема лісової рослинності, результатом чого стала низка важливих публікацій у співавторстві з європейськими вченими.

У Міжвідомчій лабораторії наукових основ заповідної справи Інституту ботаніки. Зліва направо: Раїса Яківна Арап, Віктор Алімович Онищенко, Тетяна Леонідівна Андрієнко, Віталій Петрович Коломійчук

Впродовж останніх 15 років В.А. Онищенко працював за сумісництвом провідним науковим співробітником у Національному природному парку "Голосіївський". За цей час він розробив низку природоохоронних заходів (наприклад, щодо охорони старовікових дерев парку), був ініціатором підготовки численних видань з інвентаризації флори судинних рослин і мохоподібних парку. Також він був виконавцем низки господарсько-договірних тем, присвячених створенню нових об'єктів ПЗФ у Полтавській, Кіровоградській, Сумській, Київській та інших областях України, розвивав міжнародний напрям досліджень під назвою "Важливі ботанічні території" (Important Plant Areas — IPA) в Україні.

В.А. Онищенко — автор і співавтор понад 150 наукових праць, зокрема 25 монографій, які мають велике наукове та практичне значення у царині охорони природи в Україні. Більшість публікацій Віктора Алімовича доступні на сайті спільноти ResearchGate (<https://www.researchgate.net/profile/Viktor-Onyshchenko>). Всі вони відзначаються оригінальністю підходів та розробок, а геоботанічні роботи, серед іншого, значною мірою базуються на потужній авторській геоботанічній інформаційній базі даних, отриманих В.А. Онищенко під час численних експедицій у різні регіони нашої країни та Європи. Окремо варто відмітити ефективну роботу Віктора Алімовича як наукового редактора та укладача колективних

монографій і зведень. Він активно спілкувався та листувався з багатьма співавторами; деяких інколи навіть доводилося вмовляти виділити час та ресурси на написання розділів. Проте, Віктор Алімович завжди успішно доводив монографічні зведення до видання. Особливо варто відзначити опубліковане за його редакцією двотомне зведення "Фіторізноманіття заповідників і національних природних парків України" (2012), при підготовці якого він як організатор та редактор зміг залучити широке коло дослідників з усіх куточків України. Останньою організованою та відредагрованою ним колективною монографією стало англomовне зведення "IUCN Red List categories of vascular plant species of the Ukrainian flora" (Kyiv, 2022. 198 pp.), в якому узагальнено відомості щодо охоронного статусу (за критеріями МСОП — Міжнародного союзу охорони природи) видів судинних рослин флори України.

Віктор Алімович був вдумливою людиною, широко освіченою особистістю. Він багато читав, подорожував, грав на музичних інструментах, був знавцем історії міста Києва, досконало володів мистецтвом фотографії. Неговіркий, зовні спокійний та стриманий у спілкуванні, він водночас завжди міг чітко та стисло висловити свої думки щодо тої чи іншої

наукової проблеми, емоційно дискутувати, переконливо обґрунтовувати свої ідеї. Доповіді та звіти Віктора Алімовича завжди відзначалися чіткістю формулювань. Неодноразово під час наукових дискусій на вченій раді Інституту або на різноманітних експертних засіданнях здавалося, що обговорення заходить у глухий кут через різні погляди та заплутаність аргументів дискутантів, але в такий момент просив слова Віктор Алімович і стисло окреслював можливі шляхи рішення, виділяючи серед них найоптимальніший. І часто саме його пропозиції приймалися науковим загалом, саме через їхню переконливість, стислість та логічність викладу. Без сумніву, Віктор Алімович був обдарованим, ерудованим та широко освіченим науковцем, який міг би ще багато зробити для науки України та Європи. Проте й того, що він вже зробив у науці, достатньо для того, аби його ім'я залишилося в історії ботаніки та охорони природи України.

Світла пам'ять про В.А. Онищенка залишиться в наших серцях, збережеться в його наукових працях, ідеї яких вже реалізовані у справі охорони природи низки об'єктів природно-заповідного фонду України.

В.П. КОЛОМІЙЧУК, О.І. ПРЯДКО,
С.М. ПАНЧЕНКО, С.Л. МОСЯКІН